

Соломія Цебенко

Навчально-науковий інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії держави і права
smombd@ukr. net

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

© Цебенко С., 2017

Аналізується гідність людини у світлі міжнародних стандартів. Розглядаються наукові підходи до розуміння гідності людини. Охарактеризовано основні міжнародні стандарти права людини на гідність. Проаналізовано практику Європейського Суду з прав людини щодо цього питання.

Ключові слова: права людини; гідність людини; міжнародні акти; Європейський Суд з прав людини.

Соломія Цебенко

ДОСТОИНСТВО ЧЕЛОВЕКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ

Анализируются достоинство человека в свете международных стандартов. Рассматриваются научные подходы к пониманию достоинства человека. Охарактеризованы основные международные стандарты права человека на достоинство. Проанализирована практика Европейского Суда по правам человека по этому вопросу.

Ключевые слова: права человека; достоинство человека; международные акты; Европейский Суд по правам человека.

Solomiya Tsebenko

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University,
Department of History of State and Law
Ph. D.

HUMAN DIGNITY AND INTERNATIONAL STANDARDS

This article by analyzing human's dignity according to international standards. Considered scientific approaches to understanding the human dignity. In the article there are characterized the main international standards of the human's right on dignity. The analysis of the European Court of Human Rights on this issue.

Key words: human rights; human dignity; international acts; European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Усе, що стосується людської особи, її гідності, свободи та рівності, становить актуальну тему дослідження у сучасний період. Будь-яка сфера формування та життєдіяльності особистості (духовна, культурна, моральна тощо) повинна охоплюватися тією чи іншою мірою такою співпрацею.

Гідність людини є однією з найважливіших цінностей, яка є у людини. Вона багатогранно і глибоко проникла у зміст права. Право людини на гідність закріплюється у різних міжнародних актах, а також відображене у практиці Європейського Суду з прав людини (далі – Суд).

У зв'язку з тим, що постійно приймаються нові міжнародні акти, у яких згадується гідність людини та рішення Суду, які ухвалюються враховуючи ці норми, висвітлення означеного питання є актуальним.

Аналіз дослідження проблеми. У юриспруденції деякі автори пропонують розглядати справедливість, формальну рівність та свободу як правові цінності, що впливають із людської гідності [1, с. 363]. Ми погоджуємось із такою думкою, зважаючи, зокрема, і на те, що у законодавстві України, зокрема у ст. 3 Конституції України, одними з найвищих соціальних цінностей визнано честь і гідність людини. Також фундаментальними міжнародними актами проголошується, що основою свободи, справедливості і загального миру є визнання гідності кожної людини та її рівних і невід'ємних прав [2].

У вітчизняній літературі є багато науковців, котрі зверталися до проблематики прав людини та закріплення їх у міжнародних актах – це О. В. Гришук, Д. А. Гудима, Л. М. Остапенко, П. М. Рабінович та ін.

Мета роботи – охарактеризувати деякі міжнародні стандарти права людини на гідність.

Виклад основного матеріалу. У міжнародних актах і в національному законодавстві багатьох держав йдеться про гідність як основу усієї системи прав людини.

Вважається, що на міжнародному рівні презумпція гідності людини вперше була закріплена у ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 р. (далі –ЗДПЛ): “Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах”. Щоправда, ще у преамбулі Статуту ООН 1945 р. однією з головних цілей проголошувалося, зокрема: “...затвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості”.

Аналізуючи ці та інші всесвітні міжнародні акти, можна визначити міжнародні стандарти щодо людської гідності:

- визнання гідності людини є основою свободи, справедливості і загального миру;
- усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності [2];
- усі права людей – і громадянські, і політичні, і економічні, і соціальні, і культурні – впливають з властивої людській особі гідності [3];
- усі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі [3, ст. 10];
- заборона застосування тортур [2, ст. 5], катування [3, ст. 7], зокрема до дітей [4, ст. 37], і до інвалідів [5, ст. 15];
- заборона жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання [2, ст. 5], у т. ч. і до дітей [4, ст. 37], і до інвалідів [5, ст. 15];
- заборона піддавати особу медичним чи науковим дослідженням без її вільної згоди [3, ст. 7; 5, ст. 15];
- заборона расової дискримінації у всіх формах і проявах, і забезпечення розуміння та поважання гідності людини [6];
- дискримінація жінок у будь-якій сфері суспільного життя порушує принцип поваги до людської гідності [7];
- дитина повинна бути вихована у дусі ідеалів, проголошених у Статуті ООН, зокрема, у дусі гідності [4];
- освіта повинна бути спрямована на усвідомлення гідності людини і зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод [8, ст. 13];
- шкільна дисципліна повинна бути забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини [4, ст. 28];

- забезпечення гідної роботи для усіх, у т. ч. для жінок і молоді, що визначено одним з центральних завдань національної міжнародної політики на рівні ООН [9, п. 47];
- право людей жити у гідних умовах, вільних від голоду і страху насилля, пригнічення і несправедливості [9, п. 143];
- заборона незаконного посягання на честь і гідність дитини;
- неповноцінна у розумовому або фізичному відношенні дитина повинна вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність;
- заходи щодо сприяння фізичному чи психологічному відновленню та соціальної інтеграції дитини повинні здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини [4, ст.16, 23, 39];
- збір, обробка, використання та зберігання особових даних, зокрема медичних і генетичних даних, не повинні призводити до обмеження або мати своїм наслідком обмеження прав людини, основних свобод та людської гідності особистості [10, ст.19];
- принцип рівної гідності і поваги до усіх культур, зокрема культури осіб, які належать до меншин і корінних народів [11].

Необхідно пам'ятати і про те, що Україна є державами-учасницями Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ або Конвенція). Відповідно, ці держави визнають щодо себе юрисдикцію Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд) і зобов'язані виконувати його рішення. Ст. 3 ЄКПЛ чітко передбачає, що нікого не може бути піддано катуванню, або такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.

Розглядаючи справи на порушення ст. 3 ЄКПЛ, Суд наголошує, що ст. 3 ЄКПЛ захищає одну із найфундаментальніших цінностей демократичного суспільства. Держави, які підписали і ратифікували Конвенцію, несуть безумовний обов'язок захищати тих осіб, котрі знаходяться під їх юрисдикцією, від катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання. Цей обов'язок, зокрема, включає у себе: по-перше здійснення ефективних заходів, спрямованих на захист дітей та інших соціально вразливих категорій населення від неналежного з ними поведження, про яке органи влади знали або повинні були знати [12, с. 77–80]; по-друге, державні органи повинні приділяти особливу увагу заявам особи про те, що її (його) депортація до третьої країни спричинить порушення закріплених у ст. 3 ЄКПЛ прав такої особи [12, с. 67–69]; по-третє, держава зобов'язана забезпечити належні умови перебування ув'язнених у місцях позбавлення волі, що узгоджується з повагою до його людської гідності, зокрема у відповідних випадках надавати необхідну медичну допомогу [12, с. 99–102] і нестача матеріальних ресурсів, у будь-якому випадку, у принципі, не може виправдовувати такого рівня жорстокості, який призводить до порушення ст. 3 ЄКПЛ [13, с.78–80].

Щоправда у цій статті Конвенції вживаються два терміни – “катування” і “жорстоке поведження”, і якщо гносеологічно їх зіставити, то принципово відмінністю між ними буде те, що катування здійснюється для досягнення певної мети, а жорстоке поведження полягає лише у діях, що принижують, завдають болі, однак дуже важко провести чітку межу між різного роду знущаннями, які досягають рівня катувань, і тими, які такого рівня не досягли.

Звичайно, що оцінка ЄСПЛ самої дії як жорстокого, нелюдського і принижуючого гідність поведження залежить від сукупності таких обставин, як тривалість й інтенсивність відповідного поведження, наслідки таких дій для здоров'я людини, стать, вік, попередній стан здоров'я та інші індивідуальні особливості [14].

Крім того, з рішення ЄСПЛ у справі “Кемпбелл і Косанс проти Сполученого Королівства” (Campbell and Cosans v. the United Kingdom) від 25.02.1982 р. впливає те, що кожна людина оцінює себе індивідуально і суб'єктивно, тому у деяких випадках, наприклад, “погроза (школяру фізичним покаранням) на адресу невразливої людини може не справити на неї якогось помітного впливу, однак може бути такою, що принижує гідність; і навпаки, – уразлива людина може бути надзвичайно глибоко вражена погрозою, яку можна було б визнати як таку, що принижує гідність, лише спотворивши звичайне значення цього слова” [15]. Отже, ЄСПЛ кожного разу аналізує

конкретну ситуацію і виносить рішення тільки після врахування усієї сукупності обставин, що спричинили порушення ст. 3 Конвенції.

Суд вказує на те, що до в'язнів, котрі страждають на серйозні психічні розлади і схильні до самогубства, мають вживатися спеціальні заходи, які були б пристосовані до їх стану для забезпечення людського ставлення до них, а покарання, яке застосовують до психічно хворих в'язнів, повинно відповідати стандарту Ради Європи поводження з психічно хворими особами, інакше це буде трактуватись, як нелюдське або таке, що принижувало людську гідність [13, с. 55–58]. Отже, необхідно пам'ятати про те, що, по-перше, психічно хворі пацієнти мають право на професійну, гуманну і гідну допомогу [16] і, по-друге, за будь-яких обставин необхідно поважати людську гідність пацієнта і повинні бути застосовані необхідні заходи для захисту його здоров'я [17].

Положення про те, що взаємовідносини лікаря і пацієнта повинні будуватись на повазі до гідності людини (відповідно є недопустимою маніпуляція людиною, незалежно від цілей) підтверджується практикою ЄСПЛ. Так у рішенні у справі “Яковенко проти України” (Yakovenko v. Ukraine) від 25.10.2007 р. Суд підтвердив ту позицію, що неспроможність компетентних органів забезпечити особі, яка тримається під вартою, вчасну і належну медичну допомогу також становить нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, що вважається порушенням ст. 3 ЄКПЛ [13, с. 71–75]. У законодавстві України це положення підтверджується заборонаю застосування до людини медичних дослідів без її вільної згоди [18] та неможливістю застосування до пацієнта заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загально визнані права людини та громадянина [19, ст. 6].

На міжнародному рівні не допускається практика, яка суперечить людській гідності, у т. ч. клонування людини з метою створення людської особи. Є також звернення до держав-учасниць ООН з пропозицією заборонити усі форми клонування людей у тій частині, у якій вони не сумісні з людською гідністю чи захистом людського життя [20]. А на рівні Ради Європи та в Україні прямо забороняється клонування людини, тобто створення людини, що генетично ідентична іншій людській особі, яка є живою чи вже померла [21, ст. 1, 2].

Також варто і врахувати те, що визнання евтаназії суспільством призвело б до применшення гідності людини. Що ж до міжнародної практики, то, зокрема, ЄСПЛ, розглядаючи справи згідно зі ст. 2 ЄКПЛ, вимагає від держав не лише утримуватися від умисного і незаконного позбавлення життя, а й уживати необхідних заходів для захисту життя тих людей, які перебувають під їхньою юрисдикцією, і стверджує, що ст. 2 ЄКПЛ не можна тлумачити як таку, що надає право померти; вона також не може породжувати і право на самовизначення у сенсі надання людині права обирати смерть, а не життя. Отже, ЄСПЛ наполягає на забороні застосування сили чи вчинення будь-яких інших діянь, що можуть призвести до смерті людини. Крім того, жодна особа не може вимагати від держави, щоб вона допустила чи сприяла б її смерті [22, с. 98–99, 175].

На міжнародному рівні визнано, по-перше, що усі права людини впливають із властивої людській природі гідності [3; 8]; по-друге, що людина може здійснювати соціальні, економічні та культурні права і право на соціальне забезпечення для підтримання гідності людини та вільного її розвитку [2, ст. 22]; по-третє, що освіта повинна спрямовуватися також і на усвідомлення гідності людини [8, ст. 13]; по-четверте, що право на гуманне поводження і на повагу до людської гідності мають усі особи, які позбавлені волі [3, ст. 10].

Також варто звернути увагу на те, що у міжнародних актах гарантується право на справедливу і задовільну винагороду за працю, яка забезпечує гідне людини існування [2, ст. 23].

Отже, можна зробити висновок, що відповідно до міжнародних стандартів, гідність людини розуміється як цінність, яка властива усім, без винятку, людям і з якої впливають усі права людини. Тобто, якщо говорити мовою філософії й теорії прав людини, то міжнародні акти закріплюють людську антропну гідність, яка властива усім членам земної цивілізації від народження, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Висновки. Основними міжнародними стандартами стосовно гідності людини, які є орієнтиром для усіх держав світу, є те, що: по-перше, визнання гідності людини є основою свободи,

справедливості і загального миру; по-друге, усі люди, незалежно від будь-яких індивідуальних особливостей, народжуються вільними та рівними у своїй гідності; по-третє, усі права людей – громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні – впливають з властивої людській особі гідності; по-четверте, усі люди (у т. ч. ті, які позбавлені волі, психічнохворі, жінки) мають право на повагу до своєї гідності. У зв'язку з цим на міжнародному рівні забороняється: 1) застосування тортур, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; 2) піддавати особу медичним чи науковим дослідом без її вільної згоди; 3) расова дискримінація; 4) рабство.

Крім того, і жінка, і чоловік у своїй гідності є рівними між собою; взаємовідносини між людьми повинні будуватися на повазі до гідності людини; людська гідність властива усім, незалежно від індивідуальних особливостей людини чи наявності у неї психічної чи іншої хвороби.

Також у міжнародних актах містяться такі права, як: право здійснювати соціальні, економічні та культурні права та право на соціальне забезпечення для підтримання гідності людини та вільного її розвитку; право отримувати освіту, спрямовану також і на усвідомлення гідності людини; право на гуманне поводження і на повагу людської гідності мають особи у разі їх затримання, взяття під варту чи позбавлення волі.

Отже, можна зробити загальний висновок про те, що на міжнародному рівні визнається право кожного на повагу до людської гідності. Відповідно кожна людина (незалежно від обсягу її дієздатності чи будь-яких індивідуальних особливостей) заслуговує на гідне з нею поводження з боку всіх інших осіб. Тому і забороняється застосування до людей тортур чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поводження і покарання, а також забороняється піддавати особу медичним чи науковим дослідом без її вільної згоди. Більше того: відповідно до міжнародних стандартів існує обов'язок кожної людської особи поводитися стосовно іншої особи гідно, професійно та гуманно, а першочерговим завданням правової держави є охорона і захист особи, її гідності, прав і свобод.

1. Гришук О. В. *Людська гідність у праві: філософські проблеми: моногр.* – К.: Атіка, 2007. – 428 с. 2. *Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. 3. *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043. 4. *Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021. 5. *Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 р., ООН* // *Офіційний вісник України.* – 2010. – 19 берез. – № 17. 6. *Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105. 7. *Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207. 8. *Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042. 9. *Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 60/1 від 16 вересня 2005 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_e56. 10. *Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 груд. 2006 р., ООН* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_154. 11. *Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження: від 20 жовт. 2005 р., ЮНЕСКО* // *Офіційний вісник України.* – 2010. – 15 лют. – № 8. 12. *Європейський суд з прав людини: матеріали практики (1993–2003 рр.): праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. будівництва та місцевого самоврядування Акад. правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (гол. ред.) [та ін.].* – К.: Фенікс, 2004. (Сер. II. Коментарі прав і законодавства; вип. 4). 13. *Європейський суд з прав людини: матеріали практики (2006–2008 рр.): праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина*

Наук.-дослід. ін-ту держ. будівництва та місцевого самоврядування Акад. правових наук України / редкол. : П. М. Рабінович (гол. ред.) [та ін.]. – Львів : Край, 2009. (Сер. II. Коментарі прав і законодавства ; вип. 9). 14. Назаров В. В. Право людини на повагу до її гідності : національні та міжнародні аспекти // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 18–20. – Вип. 435 : Правознавство. 15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі “Кемпбелл і Косанс проти Сполученого Королівства” (Campbell and Cosans v. the United Kingdom) від 25.02.1982 р. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int>. 16. Положення та погляди Всесвітньої психіатричної асоціації про права та юридичний захист психічно хворих від 17 жовтня 1989 р., ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_871. 17. Резолюція № 46/119 “Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги” від 18 лютого 1992 р., прийнята Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_905. 18. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. 19. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. 20. Декларація ООН про клонування людини: Резолюція 59/280 Генеральної Асамблеї ООН від 8 березня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d57. 21. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2231-15>. 22. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: судебная практика с 1960 по 2002 г. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 1071 с.

REFERENCES

1. Hryshchuk O. V. *Lyuds'ka hidnist' u pravi: filosofs'ki problemy: Monohrafiya [Dignity in Law: philosophical problems]*, Kiev, Atika Publ, 2007, 428 p. 2. *The Universal Declaration of Human Rights on December 10, 1948*. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. 3. *The International Covenant on Civil and Political Rights on December 16, 1966*. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043. 4. *The Convention on rights of the child on November 20, 1989*. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021. 5. *The Convention on the Rights of Disabled Persons on December 13, 2006*. 6. *The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination on December 21, 1965*. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105. 7. *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women on December 18, 1979*. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207. 8. *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights on December 16, 1966*. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042. 9. *The Resolution № 60/1 The Outcome of the 2005 World Summit on September 16, 2005*. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_e56. 10. *The International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance on December 20, 2006*. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_154. 11. *The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions on October 20, 2005*. 12. *Yevropeys'kyu sud z prav lyudyny: materialy praktyky (2006–2008 rr.): pratsi L'viv. laboratoriyi prav lyudyny i hromadyanyna Nauk.-doslid. in-tu derzh. budivnytstva ta mistsevoho samovryaduvannya Akad. pravovykh nauk Ukrayiny. Redkol.: P. M. Rabinovych (holov. red.) [European Court of Human Rights: Materials Practice (1993-2003 years)]*, Kiev, Feniks Publ, 2004. 13. *Yevropeys'kyu sud z prav lyudyny: materialy praktyky (2006–2008 rr.): pratsi L'viv. laboratoriyi prav lyudyny i hromadyanyna Nauk.-doslid. in-tu derzh. budivnytstva ta mistsevoho samovryaduvannya Akad. pravovykh nauk Ukrayiny. Redkol.: P. M. Rabinovych (holov. red.) [European Court of Human Rights: Materials Practice (2006-2008 years)]*, Lviv, Kray Publ, 2009. 14. *Nazarov V. V. Pravo lyudyny na povahu do yiyi hidnosti: natsional'ni ta mizhnarodni aspekty [The right to respect for his dignity, national and international aspects]*. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 2008, Vol. 435, pp. 18–20. 15. *Rishennya Yevropeys'koho sudu*

z prav lyudyny u spravi "Kempbell i Kosans proty Spoluchenohto Korolivstva" on February 25, 1982. [The Judgment of the European Court of Human Rights in the case Campbell and Cosans v. the United Kingdom]. Available at: <http://www.echr.coe.int>. 16. The Position and views of the World Psychiatric Association on the rights and legal protection of the mentally ill on October 17, 1989. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_871. 17. The Resolution № 46/119 The Protection of persons with mental illness and improve mental health care on February 18, 1992. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_905. 18. The Constitution of Ukraine on June 28, 1996. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. 19. The Basic Laws of Ukraine on Health Care Law of Ukraine on November 19, 1992. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. 20. The Resolution No. 59/280 The Declaration on human cloning on March 8, 2005. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d57. 21. About the prohibition of human reproductive cloning Law of Ukraine on April 25, 2013. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2231-15>. 22. De Sal'via M. Precedenty Evropejskogo suda po pravam cheloveka. Rukovodjashhie principy sudebnoj praktiki, otosjashhiesja k Evropejskoj konvencii o zashhite prav cheloveka i osnovnyh svobod: sudebnaja praktika s 1960 po 2002 g., [Precedents of the European Court of Human Rights. Judicial Practice Guidelines Related to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Judicial Practice from 1960 to 2002], St. Petersburg, Jurid. centr Press Publ, 2004, 1071 p.

Дата надходження: 11.03.2017 р.